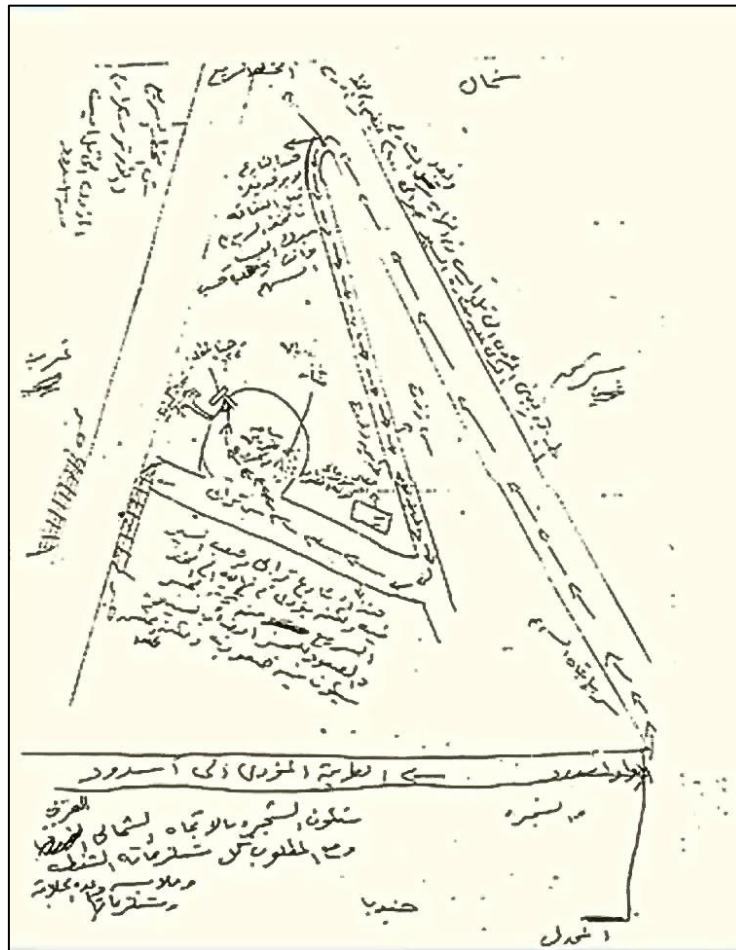

לפתוח את הכביש

דב גביש

כך נראית מפת זיכרון של מי שמכיר את השטח, שהה או עבר בו מדי פעם ונדרש להיזכר בפרטים לאחר זמן. המשרבט שיחזר עוגנים ספורים להתמצאות, ללא קנה-מידה, ואולי תחת לחץ. לאחר הסכם אוסלו חשו כך בוודאי גם יצחק רבין, ערפאת, פרס, השב"כ, החמאס וכול המופקדים בדרגי המדינה והצבא על איתור קברו של אילן סעדון וחפציו, שבע שנים לאחר הרצחו.¹

¹ איתן רבין, 'יהדות לשיתוף פעולה של ערפאת נמצא מקום הקבורה סמוך לחוף', **הארץ**, 31.7.1996.

לא הייתי חוזר אל הפרשה אלמלא התגלגלו הדברים לצילום המעקב אחר צוות החיסול ביוני 2014 והפרסום בעיתון הכווייתי אל-קבס (القبس) בספטמבר 2018.² העיתון חשף מפה שצייר מוחמד נאסר, אחד מחוטפיו של אילן, סומן בה עיגול שהוליד למציאת מקום ההטמנה. תשומת לבי אינה נתונה כאן לאירוע הקשה והטרגי אלא למפה שהביאה לגילוי שרידיו של אילן באירוע שלכאורה לא הייתי מעורב בו ואינני מתיימר בפתרונו.

סריקות חינוכיות

יחידת השדה, או שלוחת השטח של מרכז איתור נעדרים – אית"ן – אוישה במקורה, מאז מלחמת יום הכיפורים, באנשי מילואים המצוותים לחיל-האוויר. עם חטיפת החייל אילן סעדון גויסנו לסייע בחיפושים אחריו. לפי המידע שנמסר לנו הוא עצר טרמפ בצומת ראם (מסמיה) במאי 1989, נאסף ונעלם. לאחר יומיים אותרה ברצועת עזה מכונית סובארו בעלת לוחות זיהוי ישראליות, בה נאסף אילן ובה נמצאו כתמי דם, שהחשידו את החוטפים ברצח. לפי עדות ראייה החוטפים היו שניים שהתחזו ליהודים דתיים. מאות חיילים ואזרחים גויסו לסריקות כדי לאתר את החייל, או חפצים הנוגעים באירוע. אז, ב-7 במאי, אותרה גופתו של אבי סספורטס, שנעלם באופן דומה בצומת הודיה בחודש מרץ, כחודשיים קודם-לכן. הפרשה של אילן באה לסיומה לאחר שבע שנים, ב-1996, בזכותם של מי שהיו מופקדים על כך במדינה ויחידת אית"ן בפקוד דרום.³

אינני יודע מהו המידע ששחרר למפקדי יחידת אית"ן בחפ"ק החיפושים. לנו, למחפשים, הייתה תחושה מוזרה. כדי להפגין אחוות לוחמים, כדבריו של אלוף פיקוד הדרום, שובצנו להתלוות לסריקות-שטח "חינוכיות" עם פלוגות חיילים. אבל מצאנו שיש פער ניכר בין ידיעת הארץ, תרתי משמע, וכיתות רגליים כדי להוכיח שעושים משהו, לבין איסוף מידע שיניע את תנועת המחפשים ביתר הצלחה. לאחר ימים ספורים, בגבור המרמור, הובא נציג מחפ"ק החיפושים, כביכול כדי לעדכן אותנו. הופתענו, הנציג לא היה איש צבא אלא המשטרה, שהתפתל ולא תרם דבר. חשבנו שאולי הוא מסתיר את המעט שידע ונשארנו במשימה מעורפלת ללא רמז מנחה. חלפו עוד ימים ספורים של סריקות ואז, אנו, 3-4 אנשי צוות, קיבלנו רכב לסריקת צירי דרכים בתקווה למצוא משהו אקראי. הרגשנו רע, כי לא נדרש מאתנו כל שיקול דעת. בשובינו לחניון היחידתי הודעתי למפקד היחידה, על דעתי בלבד, שכך אינני ממשידך.

בעקבות חילופי מפקדים, למפקד החדש הייתה זאת הפעילות המבצעית הראשונה אתנו. הסברתי לו שאינני מתלונן, אלא שגוייסנו אך ורק כדי להראות שכולם חבים לאילן. אשאר חייב

² יאסר עוקבי, חדשות צבא וביטחון, **מעריב** Online 6.9.2018.

³ אריה בשן, 'תיק סעדון: המפצח', **ירושלים**, 6.9.1996, עמ' 36.

גם אם לא מעורב. ואמנם, החיפושים במרחבי הדרום הופסקו לאחר כמה שבועות, ואילן הוכרז נעדר ב-22 באוקטובר 1990.

המרצע והשק

ימים ספורים לאחר פרישתי מהחיפושים נפגשתי באקראי עם מפקד יחידה אחרת. סיפרתי לו על אשר אירע והלה הציע שאצטרף ליחידתו למשימה בתחום שונה, ובהגדרה ברורה למה הוא מצפה. באותם ימים, ידיד ירושלמי, החוקר וההיסטוריון רמי יזרעאל, ששרת במחלקה להנצחת החיל, הפציר בי שוב ושוב שאחזור ליחידת איתור נעדרים, אך לא ליחידת השדה אלא לזאת הכפופה למחלקת נפגעים באגף כוח-אדם במטכ"ל. אנשי היחידה, בה גם הוא שרת, אספו בשיטתיות ובאורך-רוח מידע על הנעדרים במלחמות ישראל. ביום חמישי 8 באוגוסט 1996, הוא הפגיש אותי עם מפקדת היחידה אל"מ צילה נוימן.⁴ לבקשתה, סיפרתי לה על שיתוף הפעולה, מאז 1966, ביני לבין שלמה בן-אלקנה, שהקים את יחידת אית"ן המקורית ב-1973. סיפרתי על זיקתי לתחום איתור הנעדרים,⁵ ואת סיבת עזיבתי את יחידת השדה בעקבות מבוכת החיפושים שבע שנים קודם לכן.

בשיחת ההיכרות לא הבחנתי שהונחה לרגלי מלכודת. כמו במשימה הארעית הקודמת, כמתנדב, חשתי חופשי לבקש שאקרא אך ורק אם תוטל עלי משימה מוגדרת, ואז יצא המרצע מהשק של אל"מ צילה: "כן, יש לי משימה בשבילך. ביום ראשון [בעוד שלושה ימים] ייחשף קברו של סעדון". נדהמתי, חזרתי אל סעדון. שאלתי: "אם יודעים היכן הוא נטמן, לשם מה צריך אותי? והיא ענתה: "תמיד חשובה לי דעה נוספת", והייתי משוכנע שאני לא הראשון בתור ה"דעות", גם היא כבר הייתה באתר הצפוי לחפירה.

אל"מ צילה שלפה חמישה שרטוטים, מהם אחד חסר ערך, שניים של מפות דרכים והסברים בערבית ושניים עם שרבוטי תרגום לעברית, שנעשה כנראה בפקוד דרום. המפות תורגמו, מקור המידע אומת, וביחידת המיפוי הצה"לית עשו את המיטב כדי לאתר ולתחום את אתר החיפוש. שאלתי על מקור המפות ונעניתי בהיסוס: במדינות המפרץ. שערתי שאם יוצאים לחיפושים על סמך המפות האלה אזי הן "מתבשות" כבר זמן-מה בארץ. לאחר מעשה, הבנתי מהעיתונות שהמפות הגיעו ב-25 במאי,⁶ בעקבות שיחה של רבין עם ערפאת, שהודיע לשמעון פרס על איתור מקום הקבורה בעזרת אמין אל הינדי ראש שירותי המודיעין הפלסטיני. בראיון העיתונאי נאמר

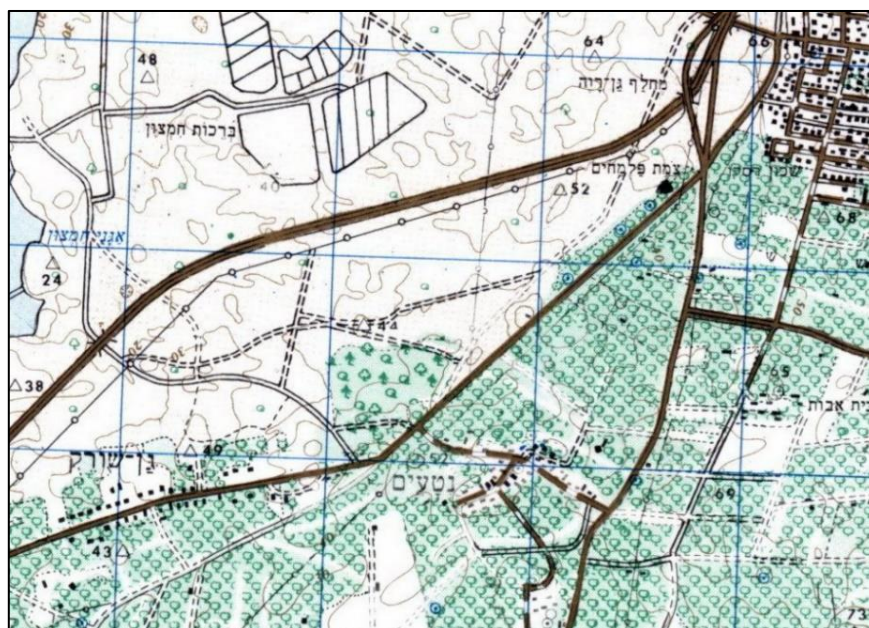
4 יהודה קורן, 'האשה שמחפשת 400 נעדרים', **ידיעות אחרונות**, 20.8.1996, עמ' 9.

5 דב גביש, **אולי הוא עוד יבוא...**, כרמל, 2013, עמ' 14-16, 171, 218.

6 איתן רבין, 'שרידי הגופה של אילן סעדון'..., **הארץ**, 31.7.1996, עמ' 1.

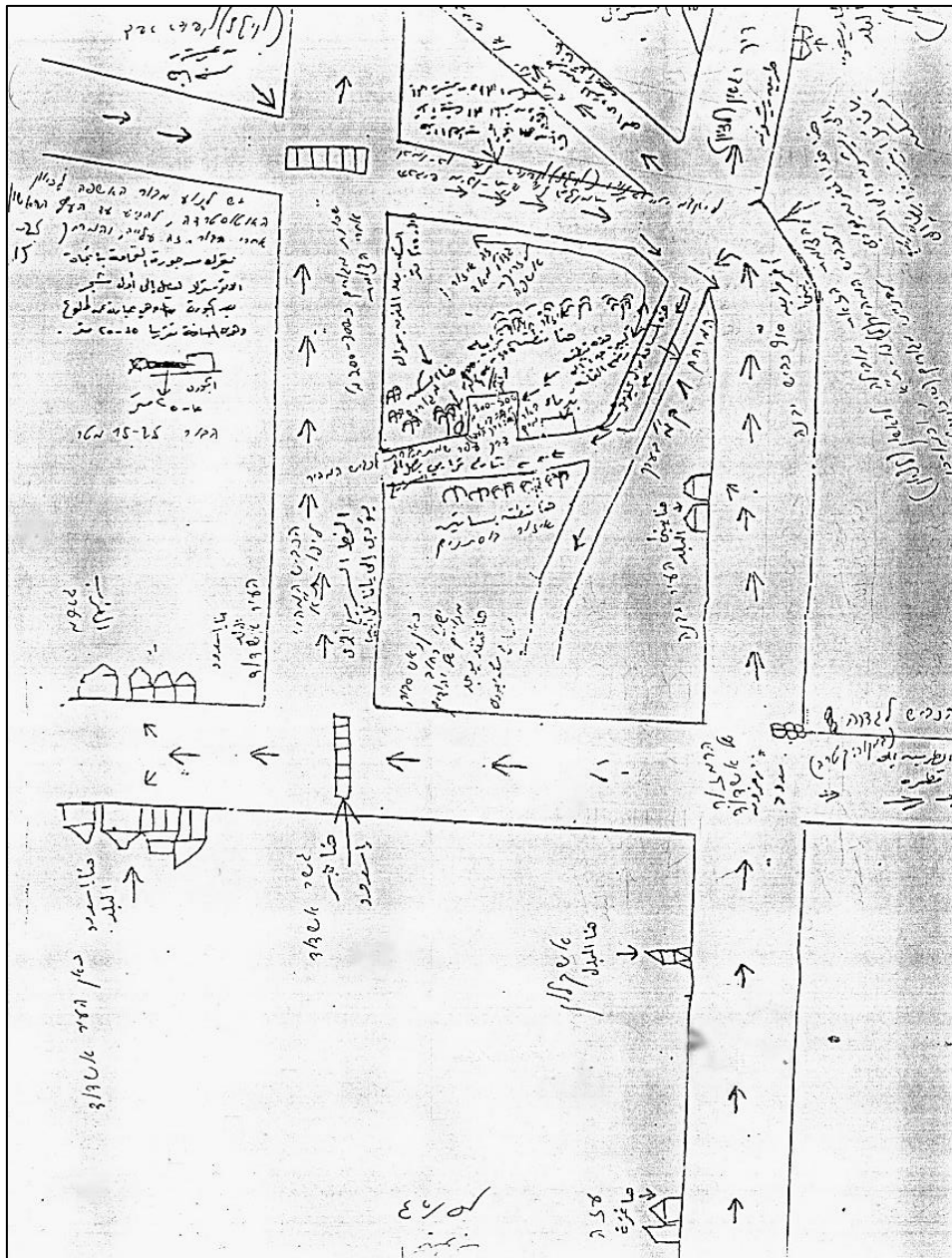
שאנשי החמאס אף הצטרפו לחיפושים, ⁷ ופעולות מקדימות לקראת החפירה החלו כבר ב-16 ביולי 1996.

ביקשתי אמצעים שגרתיים, תצלומי-אוויר מתקופת האירוע ומפה טופוגרפית. צילה פנתה מיד ליחידת המיפוי הצבאי וביקשה להכין עבורי את תיעוד האזור שבו תתנהל החפירה. לפי שתי מפות הזיכרון, תצלומי-האוויר והמפה הטופוגרפית, למדתי שמדובר בשטח בין ראשון-לציון למושב נטעים וגן-שורק במועצה האזורית גן-רווה. עמדו לרשותי יומיים בלבד, שישי ושבתי, וכבר לא היה טעם לצאת לסיור הכרת השטח.

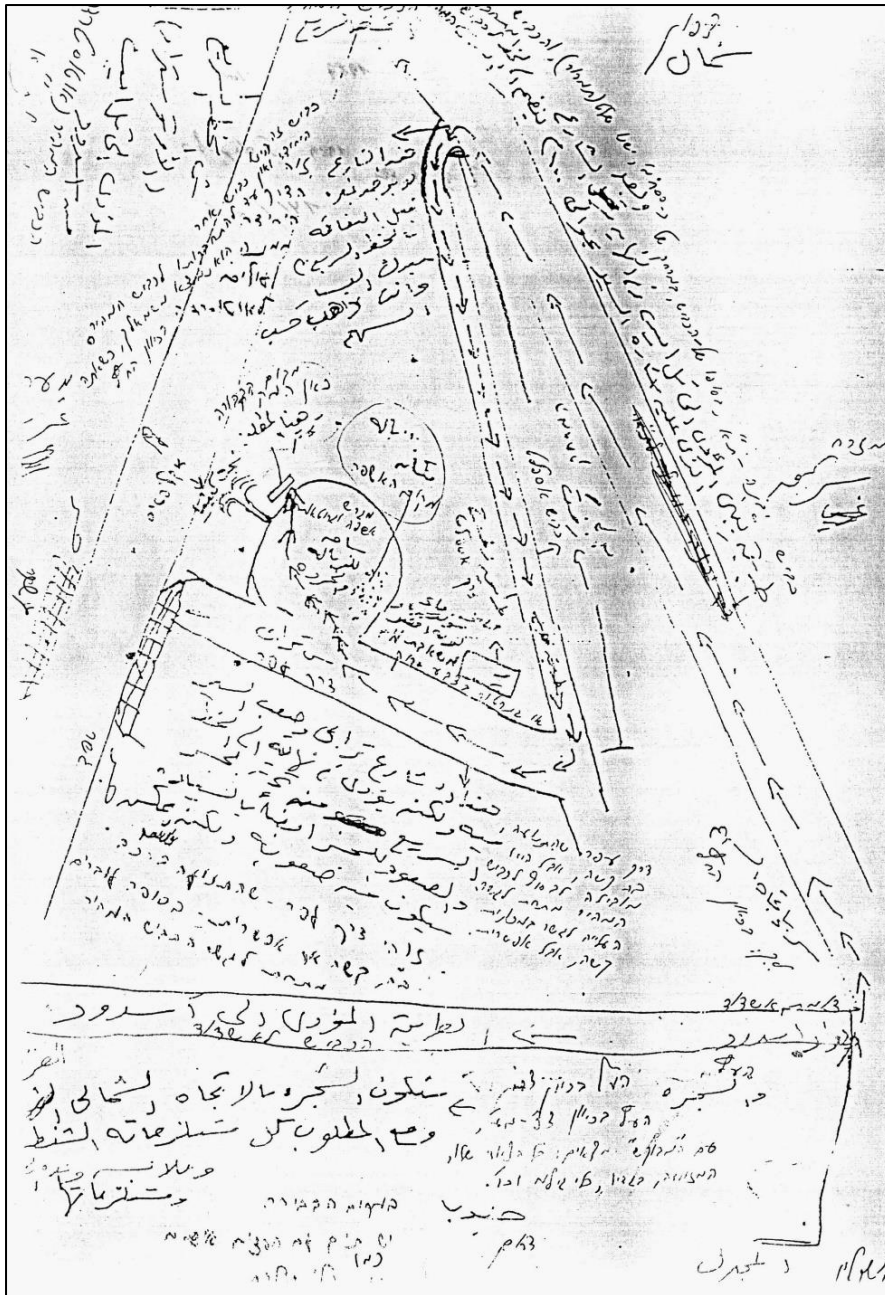

שני השרטוטים העידו שהרוצחים הכירו את השטח ואת דרך העפר שחרגה מהכביש לפלמחים, ובין מושב נטעים למושב גן-שורק הוליכה צפונה. מקום הקבורה סומן בשקע הסמוך לדרך שהיה לבור פסולת וגרוטאות בקרבת עץ אקליפטוס, ששורטט במפות כדקל. בבוא הזמן התברר שאינו אקליפטוס ואינו דקל, והחוטפים נהגו ללון שם מדי פעם. הרוצחים הכירו את מוצאה של הדרך המוליכה לכביש 4 המהיר, שם ניתן לעבור מתחת לכביש לכיוון בריכות חמצון, או לעלות אל הכביש ולהימלט דרומה לעזה. אפשר היה כמובן גם לרדת מהכביש בכיוון ההפוך אל דרך העפר. קרוב לוודאי שהחוטפים באו מאחד הכיוונים ויצאו בשני. בשתי המפות צוירו חיצו הכיוון לגישה מדרום, מעזה, ומלאכת הפיענוח הצטמצמה לזיהוי דרכי הגישה והלימה בין מפות הזיכרון למפה הטופוגרפית.

⁷ רוני שקד, 'את האיש שמסר את המידע חקרנו בצורה כזאת, שידענו כי הוא דובר אמת', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 2.8.1996, עמ' 1-3.

מפה ותרגום: הדרך האלכסונית בריבוע המרכזי מוליכה צפונה, בין נטעים לגן-שורק

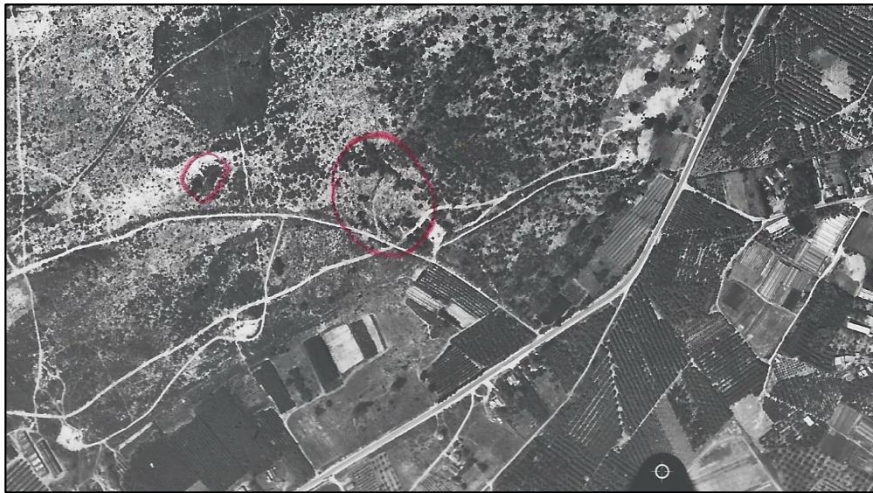

מפה ותרגום: החיצים במפה מוליכים אל מקום הקבורה

עיון סטראוסקופי בתצלומי-האוויר מאותם ימים לא הקל על הפיענוח ועל זיהוי הנקודה לחפירה. התמקדתי בשני אתרים אפשריים, בהנחה שהחוטפים לא התרחקו מרכבם, אך הקפידו להסתתר, ופניתי לאתר את המקום במפה ובתצלום-אוויר עדכני שהיה בהישג ידי.

נטעים – גן שורק (אמ/מ, 146, מס' 272-273, 23.4.1989)

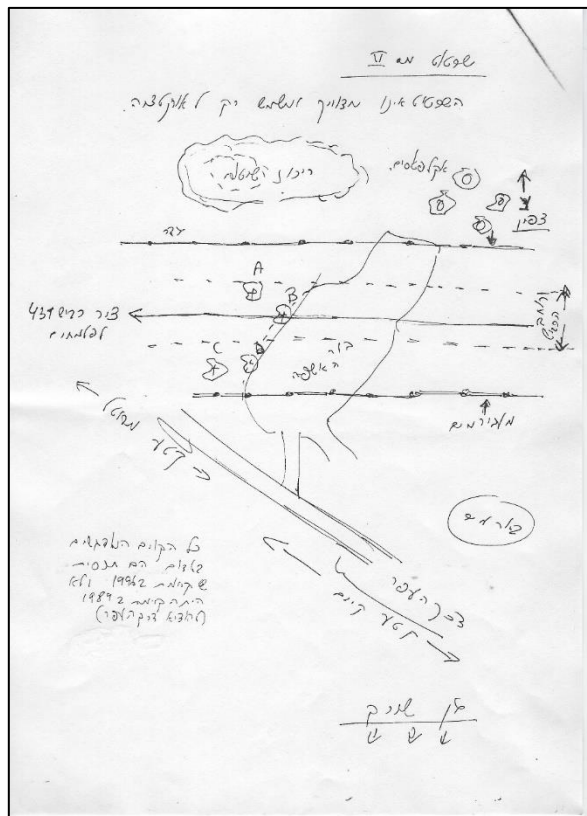
שני אתרים שסימנתי

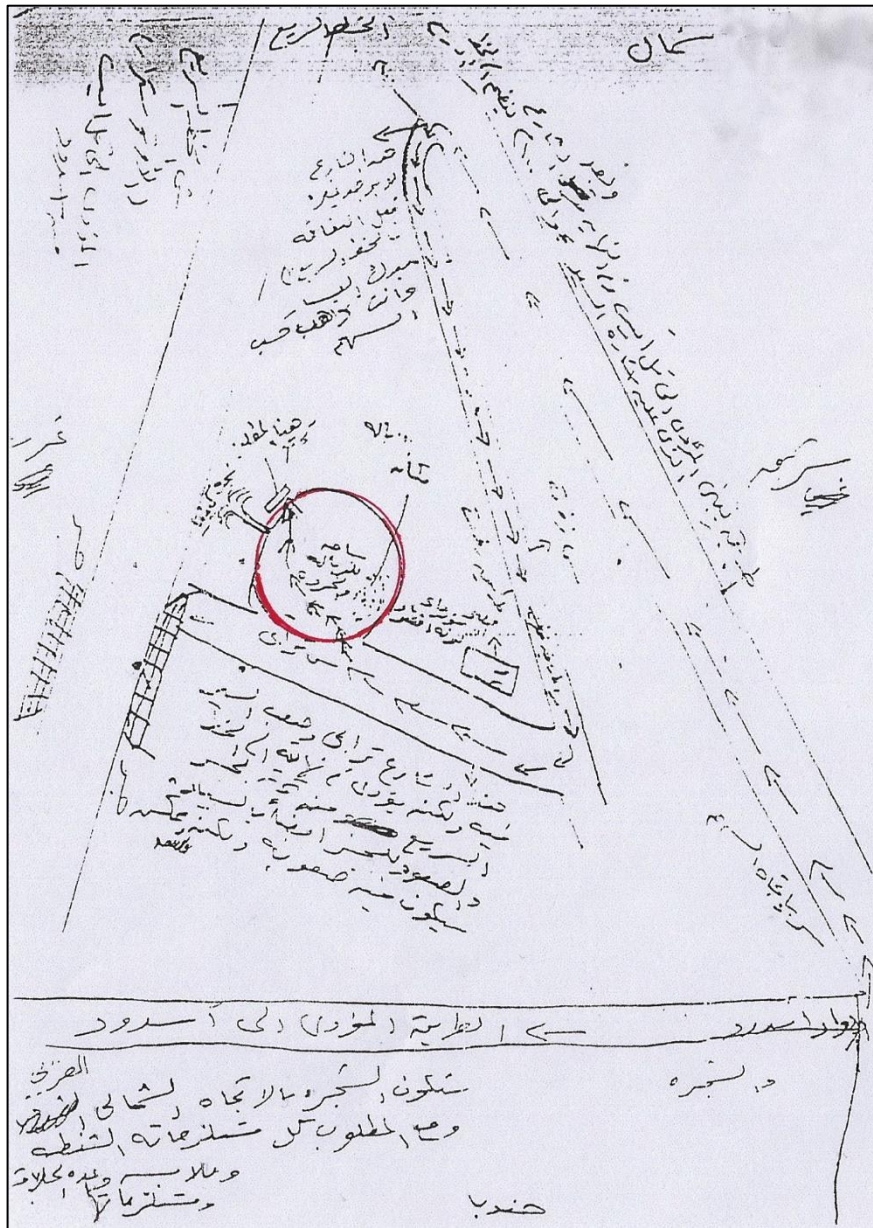
כאן זומנה לי הפתעה שלא הוזהרתי מפניה: בחלוף השנים חלו שינויים בפני השטח ובמקום נסלל כביש חדש. החטיפה והרצח התרחשו ב-1989, ובתצלום משנת 1996 מצאתי את כביש 4311, העוקף את גן-שורק ונסלל על פני מקום שהיה, ככול הנראה, נכון לחפירה.

כביש 4311 (אירופן 61982, 17.5.1996)

רק אז הבנתי את התרשים שקבלתי מיחידת המיפוי ובו עמד המפענח על הקשר בין המקום המשוער לחפירה והכביש החדש. במוצאי שבת טלפנתי אל צילה ודיווחתי "דעה נוספת", שצריך לפתוח כביש שלא מופיע במפות הזיכרון, והיא ענתה: "נכון, שם מחר פותחים".

מהנדסי מע"ץ היו במקום ב-17 ביוני 1996, ומשהחלה עבודת החיפוש באתר היא נוהלה בקפדנות על-ידי אית"ן דרום.⁸

המעקף בכביש (אירופן מסי 63338, 23.8.1996)

למראה עבודות העפר שקדמו לסלילת הכביש החדש, היה ברור שצריך להמר על פתיחתו ברדיוס נרחב בקרבת עץ מסויים ולהעמיק אל התשתית שקדמה לסלילה. לא עודכנתי אם נערכו חפירות ניסוי מוקדמות. ואומנם נסלל מעקף סביב המקום המשוער בכביש, כדי לא לשבש את שטף התנועה. הכביש נפתח, תשתיתו נחפרה בזהירות רבה לעומק סוללת העפר, וב-11 באוגוסט 1996 נמצאו שרידי החלל וציודו. למחרת הובא אילן למנוחות בחלקה הצבאית באשקלון ולאחר המעשה הופעלו כלי הרכב והציווד הכבד כדי להשיב את הכביש לקדמותו.

במשך השנים דלפו פעם בפעם ידיעות על מקור המפות. בהנחה שמתווכים פעלו לקדם משא ומתן בהצגת גמישות פוליטית בין ישראל למנהיגי החמאס או הרשות הפלסטינית, אולי במידע תמורת כסף ומעקב אחר החוטפים שמצאו ארצות מקלט. מידע רב התפרסם באינטרנט שהגיע לשיאו ב-19 בינואר 2010 עם חיסול מחמוד אל-מבחוח בדובאי, מבכירי החמאס, אחד משני הרוצחים, שעסק בהברחת אמצעי לחימה מאיראן לרצועת עזה. כהשלמה לכאורה, ב-6 בספטמבר 2018 התפרסמה בעיתון הכויתי האלקטרוני Al-Qabas, הידיעה המפורטת, בצרוף המפה שהביאה לאיתור החלל.